

SUB LUPA HERMENEUTICII: ADAM PUSLOJIĆ. O ÎNCERCARE ASUPRA 175 DE VIEȚI DIN CARTEA MORȚILOR

Pasăre, dă-mi aripile tale, nezburat să rămân.
(Adam Puslojić)

La douăzeci și opt de ani (în 1972 n.n.), Adam Puslojić, un lungan pletos și cu favoriți, cu o frunte frumos curbată și cu nas acvilin, cu sufletul ca o pelerină neagră fluturând pe umerii scheletici de adolescent crescut peste noapte cu încă un metru, cu o vorbire tunătoare și timidă, metaforică și pasionată, - este unul dintre cei mai de seamă poeți tineri ai Iugoslaviei de azi.

Flagrant romantic în gesticulație, asemănarea lui fizionomică cu Chopin m-a tulburat și, întâlnindu-l la mai bine de un an de la prima noastră cunoștință, l-am regăsit mai fantasmagoric încă și mai sentimental...

Născut pe valea Timocului unde se vorbește și românește, Adam Puslojić a învățat din copilărie limba noastră. Perfecționându-și-o prin lecturi, s-a lăsat fascinat de literatura română, și astăzi (pe lângă stihurile sale înflăcărate, scormonind valorile mitologice ale folclorului sârb), traduce pasionat și consecvent din lirica noastră contemporană și clasică.[...]îi prezint aici poeziile pur și simplu pentru valoarea lor intrinsecă și pentru noblețea melancolică a meditației lor.

Din păcate, nu știu limba sârbă. În schimb, limba poezească o știu. Poeziile lui Adam Puslojić, pe care le prezint acum cititorului, le-am lucrat chiar cu autorul lor, într-un șir de nopți de neuitată tensiune estetică.²

Cuvinte cheie: Adam Puslojić, sârbă poezie contemporană, analiza hermeneutică, mitologia egipteană, rescrierea mit.

Deschidem încercarea noastră hermeneutică asupra poeziei lui Adam Puslojić³ cu pasaje decupate din prefața stănesciană (publicată în 1972) care ne

¹ malica_ramona@yahoo.fr.

² Nichita Stănescu, prefață la Adam Puslojić, *Pasărea dezaripată*, București, Minerva, 1972, p. 5-7.

³ A.P. s-a născut la 11 martie 1943 la Kobișnița, lângă Negotin. Volume în sârbește: *Există pământ* 1967, *Cad spre cer* 1970 (tradus și în macedoneană și apărut în 1980, la editura Misla din Skopje), *Merg la moarte să mă tundă* 1972, *Negleduș* 1973, *Religia câinelui* 1974, *Refugiu în broderia dactilografică* 1977, *Ploeme* 1977, *Ruptura* 1979, *Aducătorul de daruri* 1980, *Gura încătușată* 1982 etc.

folosesc drept elemente de biografie a scriitorului sârb, asupra cărora nu vom insista decât în măsura în care ele ne eclerează anumite interpretări ale textului. Nu continuăm cu alte biografeme ale scriitorului sârb contemporan, atât de cunoscut, și dintr-un motiv subiectiv și anume acela că am risca un exercițiu de admirație mult prea pătător, cu atât mai mult cu cât în vremea studenției l-am cunoscut pe Adam care ne-a copleșit cu personalitatea lui elucubrantă, bavardă, însă surprinzător de grijulie și atentă la detalii, ceea ce e atât de neobișnuit personalităților tumultuoase, cu aspect de fluviu cum e a lui. Ai impresia că e Dunărea care curge la Porțile de Fier. Vom adăuga doar ultimele onoruri academice și universitare pe care poetul⁴ și traducătorul literar sârb⁵, Adam Puslojić, le-a primit ca însemne ale recunoașterii valorii de către confracții din Patria Literelor: este membru de onoare al Academiei Române⁶ și, în toamna lui 2013, i s-a decernat titlul de Doctor Honoris Causa de către Universitatea *Eftimie Murgu* din Reșița.

1. Observații hermeneutice preliminare

Este axiomatic că raportul complementar și de reciprocitate stabilit între explicația și interpretarea unui text este detaliat de hermeneutică. Vom lua în discuție în cele ce urmează parametrii pe care modelul hermeneutic propus de semioticienii Paul Ricoeur și Umberto Eco /1986: 145-146; 1990: 51-52; 1992: 120/ îi detaliază și anume cele patru niveluri posibile de înțelegere, interpretare și analiză a oricărui text fictiv sau ficționalizat înadins de scriitor:

- lectura de referință ce detaliază sensul literal,
- lectura tropologică ce revelă sensul alegoric,
- lectura tipologică ce pune în valoare sensul arhetipal,
- lectura anagorică ce pune în lumină sensul ontologic.

Paul Ricoeur pornește de la exegeza medievală a Sfintei Scripturi și stabilește cele patru niveluri în scopul reînnoirii noțiunilor curente și, poate, prea demonetizate, de explicație și de interpretare.

---

⁴ Premii literare: laureat al premiului Milan Rakić pe anul 1975, premiu al Asociației scriitorilor din Serbia, pentru volumul *Religia cîinelui*.

⁵ Laureat al marelui premiu de traducere literară *Miloš Djurić* pe anul 1985, pentru volumul selectiv de poeme al lui Nichita Stănescu *Numai viața mea* apărut la Belgrad în 1985. A tradus peste patruzeci de volume din poezia română dintre cele două războaie mondiale și contemporană: Lucian Blaga, George Bacovia, Tudor Arghezi, Ion Barbu, Geo Bogza, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Anghel Dumbrăveanu, Petre Stoica etc. Autorul unor ample antologii traduse: a poeziei române contemporane (reunește patruzeci și patru de autori); a poeziei lui Mihai Eminescu; a poeziei române de la origini până în prezent.

⁶ Este membru activ al Uniunii Scriitorilor din România și din Serbia.

1.1. Lectura literală, cea de referință, pune în evidență semnele ce trimit la contextul istoric, social, cultural, moral și trimite la înțelegerea sensului din cotidianul imediat. O situație particulară apare atunci când autorul însuși dirijează lectura prin exprimarea directă a intențiilor sale în textul operei propriu zise sau într-un text complementar explicativ, cum ar fi prefețele, prologurile, epilogurile, cuvântul înainte etc.

1.2. Lectura tropologică dezvăluie sensul alegoric, simbolic și metaforic, adică cel de dincolo de cuvinte, cel din limbajul codat ce folosește imagini în loc de concepte. Altfel spus, este lectura de la nivelul expresiei, așa cum prima lectură era cea de la nivelul referinței imediate. Trimițând la simbol și la „metafora vie” (cum numește Paul Ricoeur metafora plenară), acest tip de lectură lasă să se întrevadă o „nebulosă de interpretări posibile”, după formularea lui Umberto Eco. Este vorba de metaforele arhitecturale ce organizează construcția textului, așa după cum pilonii eșafodează un pod.

1.3. Lectura tipologică este lectura interculturală și / sau intertextuală. Interpretarea la acest nivel constă în a identifica mituri și matrici ale miturilor devenite texte. Textul poetic sau romanesc modifică prin tradiție convențiile codificate. Drept exemplu : același simbol poate avea interpretări diferite în culturi diferite. « Le symbole est prisonnier de la diversité des langues et des cultures. »⁷ spune Paul Ricoeur /1986: 145/.

1.4. Lectura anagogică, ce lămurește sensul spiritual sau ontologic, vizează adevărul prim și ultim al lui Dumnezeu, adică raporturile lumii cu El, ale ființei create cu Creatorul ei, precum și legăturile dintre oameni și semenii lor sau ale omului cu sine însuși. Este lectura deschisă spre sensurile ascunse, de profunzime ale textului. Interpretarea la acest nivel propune întrebări, de pildă, asupra atributelor ființei umane, asupra creației divine, asupra rostului și locului Omului în Creația lui Dumnezeu, asupra raportului viață-moarte etc. Am schițat doar (neavând pretenția exhaustivității) cele patru niveluri pe care ne propunem să le aplicăm în poezia lui Adam Puslojić⁸.

2. Lectura de referință sau sensul literal

Altfel spus, ceea ce se „vede” încă de la prima sau de la a doua lectură într-un text, alături de jaloanele de paraliteratură. Lectura de referință detaliază, prin urmare, atât elemente de conținut, cât și elemente de formă poetică. Poemul

⁷ Simbolul este prizonierul diversității limbilor și al culturilor. (traducerea noastră).

⁸ În 1972 apare la editura Minerva, în traducerea lui Nichita Stănescu, volumul lui Adam Puslojić *Pasărea dezaripată*.

epic al lui Adam Puslojić *175 de vieți din Cartea Morților* face parte din volumul *Pasărea dezaripată*, apărut în românește în 1972, în traducerea lui Nichita Stănescu, marele său prieten.

2.1. În ceea ce privește conținutul, poemul se deschide cu un motto (redat în anexă) al autorului, care are forma unei probleme de matematică sau a unei șarade în jurul numărului 175 pe care îl regăsim și în titlu. Tot în titlu avem și un prim indiciu al desfășurării epice: *Cartea Morților* ce trimite la literatura antică egipteană și la palingenezie. Ascunsă sub pseudo-trama egipteană al unui fugitiv creionat fir narativ, tema poemului epic al lui Adam Puslojić este dragostea. Dintre toate formele ei (moderne, moderniste, clasice, romantice etc.), poetul a ales-o pe cea durabilă.

Forma poemului: scriitorul, dornic de experiențe poetice ample pe care le practică încă din tinerețe⁹ și continuă să o facă, optează în acest poem pentru versul alb, apoi numerotează versurile ca-ntr-o piesă de teatru de la 1 la 175. De unde și legătura cu titlul poemului *175 de vieți din Cartea Morților*.

Structura poemului: terține, catrene, cvintete, sextine, strofe din 11, 13 sau din 15 versuri, structurate ca niște replici într-un dialog imaginar, monologat de fapt. În plus, strofele lungi alternează cu cele scurte, ca actele într-o piesă, în care scenele scurte dublează monologuri mai lungi, creând un dinamism interior ce conduce spre climax ascendent. Osatura sau arhitectura este a unui poem, dar elementele componente vin din sfera epicului și din cea a dramaticului. Ce ține de liric sunt tema, încărcătura emoțională, versul, pe alocuri rima, ritmul și ingambamentele sau contraingambamentele. Ce ține de dramatic sunt „secvențele” teatrale, replicile, numerotate ca în teatru (în acest caz de la 1 la 175), și „monologul” dramatic de tip romantic. Ce ține de epic sunt prezența intrigii, legenda narată și personajele.

Personajele poemului epic: Necunoscuta, Zoser - faraonul reîncarnat în secolul al XX-lea -, și eu. Necunoscuta e un personaj absent (despre care se vorbește puțin în primele două sextine ale poemului), e chemat sau e invocat, dar e personaj principal prin aceea că se face trimitere în permanență la ceea ce face sau gândește, ca și când ar fi prezent. Suntem, din acest punct de vedere, în plin experiment literar romantic unde forma teatrală se întâlnește cu poemul, narativul cu liricul, în încercarea de busculare a regulilor estetice. Necunoscuta – repede creionată în câteva versuri – este una din fidelele templului lui Isis și al lui Osiris, are un secret de spus acestor zei, intră la altar, se confesează, iese vie din templu, dar Osiris trimite vântul năprasnic al deșertului s-o omoare pentru vina de a fi verbalizat un secret știut doar de zei: faraonul Zoser a fost otrăvit chiar de Imhotep, arhitectul piramidei. Nu știm nimic despre sorgintea socială a Necunoscutei, nici despre ce anume reprezenta Zoser pentru ea, nici de unde aflase despre teribilul secret, nici ce anume a determinat-o să-l dezvăluie imediat ce piramida a fost terminată. Stă

---

⁹ Adam Puslojić este creatorul curentelor poetice de avangardă numite Atelierul 9 și al clocotrismului.

scris doar că Zoser, reîncarnat într-una din viețile lui din secolul al XX-lea, o caută mereu prin timp, dar se pare că metempsihoza lor se produce asimetric, în vremuri și în spații diferite, aducând cu sine imposibila regăsire. Despre Zoser, faraonul egiptean din dinastia a III-a care a domnit în Regatul Vechi, istoria este generoasă în explicații și date, egiptologii așezându-l între figurile politice și religioase de prim plan ale istoriei antice de pe malurile fecunde ale Nilului¹⁰. Însă ca personaj construit în acest poem, Zoser e un rătăcitor în alte timpuri și alte spații decât cele de baștină, într-un cronotop în care se simte stingher, un alergător de cursă lungă, cu multe vieți în prealabil și alte multe care îl țin încă prizonier pe pământul amintirii unde nu o mai întâlnește pe Necunoscută. Zoser, faraonul egiptean consemnat de istorie, și Zoser, personajul poemului epic al lui Adam Puslojić, au doar două puncte comune: numele și metempsihoza, poetul sârb rescriind în cheie personală, cum e și firesc de altfel în decantarea artistică, una din viețile lui Zoser: s-a oprit asupra aceleia din secolul al XX-lea, adică din contemporaneitatea lui și, anticipând puțin interpretarea, s-a autoproiecat în Imhotep. Despre cel de-al treilea personaj al poemului, *eu*, ne dăm repede seama că este reîncarnarea arhitectului piramidei, contemporan și acum, ca și atunci, lui Zoser. Din perspectiva lui se „narează” viața lor, una din ele, în plin secol XX, viață ce traduce o căutare fără sfârșit, a iubirii și de sine. Aceste resorturi ale interpretării ni le dezvăluie lectura tipologică, asupra căreia vom insista mai încolo.

2.2. În ceea ce privește forma poetică, Adam Puslojić construiește complex, uzează tropi compuși sau mai rar întâlniți, coborând cu bună știință limbajul poetic în prozaic.

- Catahreza apare în combinație cu hiperbatul, ca în versurile 68-72¹¹:
Pe Zoser l-am întâlnit astăzi pe stradă. / De-abia l-am recunoscut.

¹⁰ Faraonul Zoser, al cărui nume este cunoscut și sub alte grafii precum: Djeser sau Djoser, este, conform tradiției, fiul lui Amon-Ra și al treilea faraon din dinastia a III-a în vremea Vechiului Regat Egiptean. Succesiunea faraonilor din această dinastie este următoarea: Nebka, Senakht, Zoser, Sekhemkhet, Khaba, Neferkare și Houni. Nu se cunosc cu precizie data de naștere sau a morții faraonului, dar se știe că a avut ca părinți pe Khasekhemouy (tatăl) și pe Nimaathapy (mamă), ca frate pe Initkaes, iar de soție a luat-o pe sora lui, Hatepherneby, cu care a avut două fete. L-a avut ca predecesor pe faraonul Senakht, iar ca succesori pe Sekhemkhet; egiptologii nu s-au pus de acord în privința felului în care Zoser a preluat puterea sau cum i-a fost luată și dată mai departe, însă specialiștii sunt unanim de acord că a domnit aproximativ 30 de ani undeva între 2650 și 2700 înainte de Christos și că a fost îngropat în piramidă care-i poartă numele, construită în trepte la Saqqarah. Faraonul Zoser a practicat cultul discului solar al regelui și s-a autointitulat Înalt Sacerdot al lui Ra pentru tot regatul său. În această calitate de mare preot a adus ofrande și a pecetluit el însuși intrarea piramidei unde a fost îngropat tatăl său, faraonul Khasekhemouy. Zoser a organizat expediții de război în Sinai și a întins granițele Imperiului Egiptean mult spre sud, până spre Nubia. În papyrusul regal de la Turin al Egiptului Antic, ce datează din a XIX-a dinastie și care marchează numele faraonilor și durata domniilor lor, numele lui Zoser este scris cu roșu, singurul scris în acest fel, ca semn al venerării speciale și a aprecierilor deosebite din partea contemporanilor săi față de abilitățile sale politice și religioase. Zoser este faraonul care deschide perioada piramidelor în Egipt.

¹¹ Am păstrat numerotarea versurilor pentru care poetul a optat.

Atâta era / De bronzat. Dar, din fericire, / De mii de ani eu nu mă schimbasem / Și el m-a strigat cu surâsul. Sau în altă parte, în versurile 130-132: Formez miraculosul număr: Alo, aloo!.../ Două mii șase sute cincizeci, / Înainte de era noastră, vă rog!

- Disimularea (ironia) e combinată cu epitropa, de pildă în versurile 13-17: *Aici se termină secretul Necunoscutei. / Osiris a răsplătit-o regește: / A lăsat-o să iasă vie din templu. / Apoi totuși o ajunsse din urmă / Vulturul deșertului. Vântul.[...]*
- În alt loc comparația se contopește cu o hipalagă, așa cum se observă în versurile 137-141: *Răbdător / Ca firul nisipului, când în clepsidră / Își așteaptă rândul, eu aștept această mână / Să-ncoroneze gestul său, / Atingând receptorul, - atingându-mă.*
- Hipotipoza e sudată cu personificarea și cu o comparație în versurile 134-137: *Nu răspunde nimeni. Telefonul fluieră / Ca vântul în deșert. Dar mi se pare deodată / Că-n partea cealaltă / O MÂNĂ / Spre receptor se întinde!*
- Diaforă și parataxă se împletesc în exprimarea legii talionului și a amintirii nemuririi, adică în versul 78: *Ochi pentru ochi. Ani pentru ani.*
- Întrebarea retorică din versul 89: *Dar eu?* dezvăluie elementele de teatralitate din versurile 87-88: *Iar eu l-am rugat: Zoser, dragule, / Nemurirea ta nu mă mai interesează. / Ai vrut-o, ți-am dat-o.* Eul liric, în spatele căruia intuim că este Imhotep, redă în fața cititorului conversația avută cu Zoser în alt moment al „narațiunii”.

Inversiunile (versul 93: *Și numai pe haine risipindu-mi averea.*), ingambamentele sau contraingambamentele, metaforele sau epitele sunt folosite până aproape de abuz, dar plac urechii doritoare de efecte poetice căutate.

3. Lectura tropologică

Pornind de la datele preliminare (ce investighează nivelul de suprafață, vizibil, al textului) oferite de lectura de referință, lectura tropologică revelează sensurile metaforice și simbolice care deschid nivelul de profunzime al textului, pretabil unor interpretări multiple, complementare, mult diferite, uneori diametral opuse, de la o generație la alta, chiar dacă e același text în discuție. Simbolurile pe care le-am identificat au la bază metafore complexe, reluate sub forme diferite în mai multe locuri-cheie din text. De aceea le-am numit metafore arhitectonice: simbolul personalității creatoare – Imhotep, arhitectul, devenit eul liric actant (care *povestește*); simbolistica numărului treisprezece care trimite la cele 175 de vieți pe care Zoser și Necunoscuta le-au traversat din 2650 înainte de Christos încoace; simbolul morții și al iubirii: povestea de dragoste de peste patru milenii, reluată dincolo de moarte și de-a lungul vieților.

3.1. Simbolul personalității creatoare ce devine superioară tuturor celorlalți (chiar dacă au rang mai înalt) prin actul creației, este Imhotep¹², făcătorul de piramidă, arhitectul, artistul, făuritorul. Aflat față în față cu numele faraonului Zoser - simbolul puterii politice și religioase -, numele arhitectului intră în istorie, în nemurire, iar piramidei zidite de el i se spune și azi Piramida lui Imhotep, nu piramida lui Zoser, cum era cutuma¹³. Motto-ul poemului *175 de vieți din Cartea Morților* face trimitere la personalitatea creatorului, a poetului contemporan, făuritor de stihuri. Punem în congruență cele două personalități creatoare - a lui Imhotep și a stihuitorului -, chiar dacă arta lor, epoca lor de creație sau lăuntrica mistuire artistică diferă în vremelnicia a patru milenii. Eul liric are conștiința apartenenței la *breasla* milenară a artistului, devreme ce calculează empiric cum că au trecut o sută șaptezeci și cinci de vieți de când Imhotep a sfârșit piramida; prin urmare, se vede reîncarnat în el, în Imhotep cel vechi, dar cu chip și suflu creator noi, surprinzătoare și dornice de metamorfoze.

3.2. Matematica din cotidianul imediat, al doilea simbol pe care mizează lectura tropologică trimite, prin adunări repetate, la numărul treisprezece¹⁴. Specialistul timișorean al simbolurilor și al arhetipurilor culturale, Ivan Evseev /2001, 129/, este de părere că „Spre deosebire de științele matematicii care se ocupă de proprietățile pur cantitative ale numerelor și ale raporturilor dintre ele, simbolistica a acordat numărului o valoare calitativă, investindu-l cu puterea de instituire și de reglare a realității materiale sau spirituale. Numărul, ca reflectare a esenței lucrurilor și reglator al ritmurilor cosmice, a stat în centrul preocupărilor aritmo-logice, aritmosofice și numerologice din vechea Chină (Lao-tseu) și din Grecia antică (Pitagora)”. Numărul, ca metaforă de arhitectură a poemului, e un prilej de popas meditativ asupra timpului bivalent: zeiesc sau infinit, respectiv uman sau reîncarnabil. Dacă Horus, Isis sau Osiris sunt nemuritori prin netrecerea timpului zeiesc, irepetabil, atunci muritorilor (mai bine zis unora dintre ei) li s-a dat șansa de a dobândi nemurirea prin palingezie. Miraculosul număr treisprezece devine dominant, e ușor de observat că toate adunările dintre numerele-metafore ale poemului dau fatidicul treisprezece: 175, 2650; cu o excepție: 4650 î.e.n. devine număr de telefon în contemporaneitatea tehnologizată. 175 sunt versurile poemului, 175 sunt viețile pe care Zoser le-a traversat rătăcitor de la moartea

¹² Prințul Imhotep, mare preot al templului lui Ra - Heliopolis -, este primul arhitect și medic consemnat ca atare de istorie, și care a fost divinizat.

¹³ Piramidele lui Kheops, Kefren și Mikerinos au rămas în istorie după numele comanditarilor lor, nu după numele arhitecților lor.

¹⁴ „Încă din Antichitate e considerat un număr de rău augur. [...] vechii perși nici nu-l pronunțau pe treisprezece, preferând să zică *12 mai mult cu unul*. Se presupune că această conotație negativă se datorează descompunerii lui 13 în 12+1 sau 10+3, de unde rezultă că este un număr marginal, obținut printr-un adaos la o totalitate echilibrată și, ca atare, 13 semnifică dezordinea, răzvrătirea, moartea” (Evseev, 2001).

Necunoscutei și tot atâtea generații au trecut de când piramida lui Imhotep a fost zidită. Eșafodajul temporal al poemului are la bază numărul 1+7+5, sumă de 13, care definește toți parametrii timpului uman din poem: viața lui Zoser, a Necunoscutei, a lui Imhotep, apoi peste patru milenii (care sunt multiplu de 175!) a poetului trăitor în secolul al XX-lea.

3.3. Simbolurile morții și al iubirii sunt date aici de două cupluri: unul aparținând timpului zeiesc (deci nemuritor) - Isis și Osiris -, al doilea ținând de timpul uman: faraonul Zoser și Necunoscuta. Primul cuplu nu e despărțit nicicând de moarte, pentru că ei țin frâiele tărâmului morților, în vreme ce al doilea cuplu se caută după moarte în vieți rătăcitoare, de-a lungul mileniilor. Raportul viață-moarte apare ilustrat în poem prin cele două cupluri care sunt unite și prin dragoste și prin frățietate de sânge, întrucât Isis și Necunoscuta sunt, pentru soții lor, surori de trup și soațe în căsătorie în același timp; nu sunt întâmplător alese așa, deoarece în sfera perfecțiunii mai multe tipuri de dragoste se împletesc, nu doar una. J.-F.Champollion în *Panteonul egiptean*, publicat în prima jumătate a secolului al XIX-lea, anunța încă de-atunci interferența numelor zeităților egiptene cu cele grecești și romane¹⁵, așa încât ocurența Eros-Thanatos, metamorfozele și complementaritatea lor pătrund în literatura europeană aproape indisolubil legate, creând o prolifică descendență estetică și literară în aproape toate curentele artistice. Prin urmare, conjugarea aceasta iubire - moarte nu e nouă în literatura europeană și nici în cea sârbă contemporană, e curajoasă în schimb prin nuanțele noi pe care le așază pe cele știute și prin spusa poetică.

În dicționarul de simboluri al lui Ivan Evseev /2001: 119/ găsim că „Dualitatea moarte-viață e una din temele centrale ale mitologiei, filologiei și literaturii tuturor popoarelor lumii. E simbolul perisabilității vieții, dar și al unui nou început, integrându-se în tematica și simbolică riturilor de trecere. Sunt interesante motivele mitice ale morții, datorată zeilor sau unor greșeli ale oamenilor, precum și motivele morții ca trecere într-o altă existență.” Palingenezia egipteană despre trecerea sufletului într-un alt corp pentru a continua viețile și dincolo sau pentru a reîntâlni iubirea pierdută pare să fie una din formele acestei dualități. Leitmotivul acesta nu e nici pe departe nou în poezia lui Adam Puslojić și nici în literatura contemporană sârbă, nici nu surprinde în vreun fel prin îndrăzneală

---

¹⁵ *J'obtins alors, par l'étude attentive de tous les monuments égyptiens qu'il m'a été possible d'examiner, une série très étendue des noms propres hiéroglyphiques de divinités égyptiennes, et les manuscrits sur les papyrus m'ont donné les formes hiératiques de ces mêmes noms. Cette recherche m'a fourni d'importantes notions sur le matériel du culte égyptien ; elle m'a conduit à déterminer le rang hiérarchique de chacun des personnages divins figurés sur les monuments de l'Égypte ; enfin je suis convaincu du peu de succès avec lequel on a jusqu'ici appliqué aux représentations des dieux, sculptées sur les temples ou peintes sur les caisses des momies, les noms de divinités égyptiennes que nous ont transmis les auteurs grecs et latins. Les résultats généraux de cette étude seront en partie consignés dans le recueil que je publie sous le titre Panthéon égyptien (Champollion, 1992).*

estetică, însă place prin aceea că metempsihoza, aici, este contemporană nouă, nu e doar o poveste romantică revoluționară. De aceea Zoser, personajul lui Pusloic, e bronzat, vorbește la telefon, își cumpără haine cu bani mulți, întreabă ora exactă pe robotul electronic etc. Sau, făcând și alte câteva presupuziții cronologice (după anul în care a fost publicat volumul, 1972), ni-l putem imagina purtând blugi rupți și/sau evazați, o cămașă soioasă de rocker, plete și o bandană cu nod marinăresc etc. Dar despre rescrierea mitului în cheie personală și contemporană ne vom ocupa pe îndelete în lectura tipologică.

4. Lectura tipologică

E o axiomă deja că demitizarea mitului este o tendință în estetica literaturii contemporane; la acest nivel de analiză sunt provocatoare întrebările care se nasc în jurul acestei demitizări, mijloacele prin care stihuitorul operează aceste metamorfoze, precum și implicațiile de interpretare. Prima lectură a poemului *175 de vieți din Cartea morților* detectează imediat că e vorba despre mitul egiptean al lui Osiris și al lui Isis și că transmigrația sufletelor are ca țesătură-bază mitologia egipteană cu zeii dominanți: Apis, Horus, Ra, Set, Tot, Isis, Osiris: *Osiris acasă n-a fost / Moartă e Isis, Osiris al ei, mort. / Mort precum Ra. / Cum o mai duce? pe unde vă mai adunați vinerea? / Am rămas cu niște zei guralivi: Apis, Horus, Ra, Set, Tot.*

Păstrând doar pilonii zeităților figurate prin cuvânt ca pe peretele templului, poemul lui Pusloic propune rescrierea mitului egiptean în cheie personală ce are drept consecință cufundarea în realul imediat care zdrobește și virusează celestul, transcendentalul, spiritualul. Astfel că anul istoric devine număr de telefon, Osiris e alungat din Regatul luminii ca un chefliu lepădat din trupa de nebunatici guralivi și sporovăitori ce se adună vinerea seara la o bere. Este evident că lui Pusloic îi plac mitologismele¹⁶, căci le folosește curent, ca în versurile 87-88: *Iar eu l-am rugat: Zoser, dragule, / Nemurirea ta nu mă mai interesează. / Ai vrut-o, și-am dat-o.* Sau: *Pe Zoser l-am întâlnit astăzi pe stradă... / Și mie mi-e insuportabilă nemurirea.*

Reîncarnarea cu numărul o sută șaptezeci și cinci se produce în alte timpuri și alte spații geografice în care vechii parametri sociali, morali, religioși etc. nu mai sunt valabili, prin urmare cutumele religioase, limbajul și felul de comunicare s-au schimbat: e la modă să fii bronzat, ars de soare, comunicarea e mai mascată la telefon, e oblică, pentru că ochii nu se văd, iar gesturile nici atât. Dialogul inimii, ratat, devine conexiune de telefonie cu robotul sau centralista care dau ora exactă. În noii parametri spatio-temporali, nemurirea e la troc cu altceva,

¹⁶ Mitologismul definește în viziunea lui Pierre Fontanier expresia fictivă, împrumutată din mitologie și folosită în locul expresiei simple, obișnuite. /Apud Irina Petraș, *Teoria literaturii. Dicționar-antologie*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2002, p. 104/.

mai atractiv poate, că e mai palpabil: averea pe pământul acesta, avere cu care îți cumperi haine (simbol al ipocriziei și al măștii, al preocupării pentru aspectul exterior care deturneză ochiul de la cel spiritual, întrucât aspectul interior nu mai înălțător și nici aducător de schimbare mentală). Iubirea, adevărul, nemurirea, zeii, templul, Nilul, jertfele nu mai sunt valori intangibile și nici nu mai fac parte din categoria adevărilor ultime ale vieții muritorilor, dimpotrivă compun un septet de slăbiciuni perisabile, în sensul că linia epică a poemului e formată din fapte ce aparțin biografiei din cotidianul imediat, fragil. De aici până la coborârea celor intangibile în infernul prozaicului nu mai e decât un pas: nemurirea e oricum lăsată pradă derâderii, minimalizării de către o adunătură de cheflii care se strâng la o bârfă cu bere vinerea seara.

Cartea Morților din literatura egipteană poate fi citită, într-una din multiplele sale chei de lectură, ca un pean¹⁷ lui Osiris, însă aici, în poemul lui Puslojić, e evidentă parodia și parodizarea peanului, care se construiește prin mitologisme. Că e așa o arată și motto-ul poemului, care inversează raportarea eului liric la zei, în sensul că Zoser, respectiv Imhotep sunt definiți prin muritorul stilhuitor, și nu invers, cum era cutuma. Parodierea aceasta nu e doar de amuzament poetic și nici doar ca experiment literar, e un strigăt, poate expresionist, al unui om însingurat care nu își mai găsește locul, sătul să mai rătăcească din viață în viață, din căutare în căutare. Poate de aceea nici nu-l mai interesează nemurirea, pentru că lumea aceasta și cea de dincolo i se par prea inexplicabil la fel, fără zeii la locul lor și fără un sfârșit odihnitor. Este vizat și interogată aici un alt raport, cel al întâlnirii (ratate?) al omului cu Creatorul său despre care detaliază lectura ontologică.

5. Lectura ontologică

Cum, de ce, pentru cât timp e omul rătăcitor pe pământ? Și de ce fericirea prin iubire e atât de scurtă? De ce sufletește doare moartea, dacă ea este doar o trecere dincolo? De ce murim singuri când murim? Poemul lui Adam Puslojić nu formulează întocmai aceste întrebări, dar le concepe în subsidiar; nu dă răspunsuri tranșante, totale și nici definitive la ele, dar le pune în cântar; nu construiește, prin ele, o filosofie poetică, dar dă accente filosofice poeziei.

Cartea morților din antichitatea egipteană, la care chiar titlul poemului lui Puslojić face trimitere, are un subtitlu: *ieșirea la lumină* care poate fi interpretat, și acesta, în mai multe chei. Poemul poetului sârb, în traducerea lui Nichita Stănescu, nu poartă un astfel de subtitlu, însă are un motto ce așază cronotopic trama în vremea *Cărții morților*, așa încât ni se pare potrivit să punem în dialog peste timp, adică

---

¹⁷ Peanul este un imn închinat unui zeu pentru ajutorul dat oamenilor în suferință. La origine dedicat exclusiv lui Apollo, peanul a fost închinat mai târziu și altor zei, iar mai apoi unor eroi. Prin extindere semantică, imn închinat unui zeu, nu numai din mitologia greacă /Cf. Mircea Angheliescu p. 178/.

în intertextualitate, cele două scrieri. Raportul acesta de congruență se susține prin câteva analogii și interpretări posibile pe care le-am identificat în cele două texte. *Lumina* din subtitlul *Cărții morților* este metafora pentru tărâmul celor vii, acolo unde Soarele (Amon-Ra) răsare și inundă în lumină câmpia fertilă a Nilului; prin extindere semantică și simbolică, este principiul luminii interioare care se opune tenebrei, uitării, neantului și morții. În această perspectivă, din poemul lui Pusloic înțelegem că sunt două feluri de morți: cei morți în trup și îngropați (pentru că ceilalți știu că ei sunt morți) și cei morți în suflet, vii trupește, dar neîngropați, pentru că ceilalți nu știu despre ei că sunt morți; ei sunt cei rătăcitori prin vremuri și vremi.

Defunctul egiptean, potrivit *Cărții morților*, caută să călătorească în barca regelui zeu Ra și să traverseze regatul lui Osiris (versiunea nocturnă a Soarelui diurn pe cale să se regenereze) pentru a ieși la lumină, ca apoi să trăiască veșnic. Și Zoser cel contemporan, personajul lui Adam Pusloic, era doritor să trăiască veșnic, numai că pe parcursul atâtor milenii de tenebre, el a trecut cu barca prin regatul întins al prea îndelungatei răbdări, al prea multor ratări ale întâlnirii cu fericirea, al prea dureroaselor așteptări ale revederii cu Necunoscuta, soția și sora lui, încât și-a pierdut credința ieșirii la lumină, simțindu-se abandonat și insuportabil de singur. Sub chipul lui Zoser ghicim ușor înstrăinatul secolului al XX-lea, omul de rând ce, chiar dacă are rang în ierarhia socială, e de fapt, pe dinlăuntru, atât de singur și de trist, într-o lume poate prea tehnologizată.

Sulurile de papirus ce compun *Cartea morților* sunt pictate cu ideograme ce descriu formule funerare, mai mult sau mai puțin bogate, și sunt așezate fie alături de mumii, fie înfășurate direct în fâșiile ce acopereau trupul îmbălsămat. Papirusurile nu sunt toate identice, întrucât erau comandate, beneficiarii alegându-și textele ce să le fie scrise și desenate în funcție de cât își puteau permite familiile lor să plătească. Sulurile cu cărți ale morților erau o investiție deloc de neglijat, prin urmare unele erau scurte și mai puțin ornate, altele erau foarte bogate și decorate excesiv, cuprinzând marea majoritate a formulelor funerare cunoscute la vremea aceea. Imhotep cel istoric trebuie că a avut, spun specialiștii, un mormânt bogat cum îi era și rangul și notorietatea; după cum am arătat în nota 11, el a fost mare sacerdot al templului lui Ra, prin urmare a fost divinizat. Imhotep cel contemporan, devenit personaj la Pusloic, având nume diferite de-a lungul celor patru milenii de reîncarnare, e la fel de avut și-n secolul al XX-lea, însă incredibil de singur cu averea sa care nu-i aduce întâlnirea cu fericirea mult dorită, avere pe care, potrivit obiceiurilor celor noi, le risipește pe cumpărături în magazine de lux, că doar zeul cel nou al societății în care Imhotep rătăcește în cea de-a o sută șaptezeci și cincea sa viață este consumismul, shoppingul fiind una din ofrandele de jertfă. Spunem deschis că Pusloic, aici, e neiertător de sarcastic cu lumea modernă. Și pe bună dreptate. Caracteristica aceasta a societății contemporane, preocuparea permanentă pentru reînnoirea exteriorului în detrimentul reînnoirii spirituale, interioare, e rușinos de adevărată pentru omul trăitor al acestui mileniu și este, după părerea noastră, o formă gravă de involuție. Unde și când a întrerupt omul legăturile cu Creatorul său? Trăiește el drama imposibilei reînnoiri?

6. Concluzie (atipică)

Arhitectura întrebărilor pleacă, în poemul de față, de la un grăunte epic: Necunoscuta e ucisă din vina de a fi spus un secret unui zeu care știa deja secretul. Moare și Imhotep, moare și faraonul și rățăcesc, tustrei, patru milenii de-a lungul a o sută șaptezeci și cinci de vieți. Textul e ușor de cuprins cu mintea la o primă lectură, dar provocator prin structura mitologică și prin orizontul interpretativ larg pe care îl deschide.

Non nova, sed nove. Demersul hermeneutic pe care l-am propus nu este unul nou, ci cunoscut specialiștilor (Ricoeur-Eco), dar e aplicat unui text care, după bibliografia consultată de noi, nu a mai fost subiectul unei analize de acest tip până acum. Prin mijloacele de analiză structurale am încercat să scoatem la suprafață, ca într-un sit arheologic, sensurile suprapuse ale textului, raporturile de subordonare și relațiile de juxtapunere între diferitele sale componente. Reconsiderarea mitului în circumstanțe estetice contemporane presupune cel puțin două instanțe: povestitorul mitului (transmis peste generații) și ascultătorul lui contemporan, altfel spus: cel de zice și cel ce înțelege ce spune cel ce povestește. Adică făuritorul de stihuri și cititorul său. Hermeneutica arată cum între cei doi o lume de semne se țese, cum fiecare explică, prin mijloace lingvistice proprii, ce știe și ce a înțeles din mitul cunoscut tuturor. Experiența lecturii ca joc al minții și al interpretării ne-a făcut să-i numim pe cei doi care se îndeletnicesc cu astfel de răgazuri îmbogățitoare *homo ludicus* și *homo legens*. Spectacolul ideilor și negoțul cu ele sunt fascinante.

Texte de referință

- Puslojić, Adam 1972: *Pasărea dezaripată : Versuri /* Presentare și traducere de Nichita Stănescu, București, Minerva.
- Puslojić, Adam 1986: *Apă de băut*, în românește de Nichita Stănescu și Ioan Flora, postfață de Mircea Tomuș.

Bibliografie critică

- Angheliescu, Mircea; Ionescu Cristina; Lăzărescu, Gheorghe, *Dicționar de termeni literari*. București: Garamond [s.a.].
- Champollion, J.-F. 1992: *Panthéon Égyptien. Collection des personnages mythologiques de l’Ancienne Égypte*, Inter-livre, Presses de Mame Imprimeurs, Tours. [prima ediție *Précis du système hiéroglyphique*, 1824].
- Evseev, 2001: Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*. Seria Dicționare Amarcord. Timișoara: Amarcord.

- Petraș, 2002: Irina Petraș, *Teoria literaturii. Dicționar-antologie*. Cluj-Napoca: Biblioteca Apostrof.
- Ricoeur, 1986: Paul Ricoeur, *Du texte à l'action. Essais d'herméneutique II*. Paris: Seuil.
- Umberto, 1990: Eco Umberto, *Lector in fabula*. Paris: Livre de poche, Biblio, Essais.
- Umberto, 1992: Eco Umberto, *Les limites de l'interprétation*. Paris: Grasset.

Sitografie

<http://www.guidegypte.com>, pagină consultată în 10 ianuarie 2015.

Anexă

175 de vieți din Cartea morților

Motto

Dacă numărul anilor mei îl înmulțim cu 175
se obține numărul anilor care azi ne despart
de domnia faraonului egiptean din dinastia a III-a, Zoser...

1. Necunoscuta a intrat în templul lui Isis
Să-și destăinuie secretul, soțului și fratelui
Zeitei. Dar Osiris acasă
N-a fost. Templul era pustiu.
Secretul era simplu. Îngenunchind
În fața nevăzută a ziditorului
Templului, Necunoscuta spune
Că Zoser faraonul a fost otrăvit
Atunci când Imhotep, pentru el,
A săvârșit piramida. Moarte de faraon.
Dar otrava a legat-o de cinstitul nume
12. Al ziditorului piramidei: Imhotep!
13. Aici se termină secretul Necunoscutei.
Osiris a răsplătit-o regește:
A lăsat-o să iasă vie din templu.
Apoi totuși o ajunsese din urmă
17. Vulturul deșertului. Vântul. [...]
68. Pe Zoser l-am întâlnit astăzi pe stradă.
De-abia l-am recunoscut. Afăta era
De bronzat. Dar, din fericire,

De mii de ani eu nu mă schimbasesem
Și el m-a strigat cu surâsul.
Sărutul de patru mii de ani.
Ne uităm unul la celălalt și de-abia credem
Nu ochilor noștri, ci nouă. Nu mai sunt
Cuvintele pe care puteam
Să ne tolănim. Am schimbat tăcerea între noi.
78. Ochi pentru ochi. Ani pentru ani. [...]

87. Iar eu l-am rugat: Zoser, dragule,
Nemurirea ta nu mă mai interesează.
Ai vrut-o, ți-am dat-o. Dar eu?
Mii patru și ceva de ani sunt
De când hălăduiesc pe pământul acesta
lepros
Reamintindu-mi numele false
93. Și numai pe haine risipindu-mi averea. [...]

130. Formez miraculosul număr: Alo, aloo!...
Două mii șase sute cincizeci,
Înainte de era noastră, vă rog!
Nu răspunde nimeni. Telefonul fluieră
Ca vântul în deșert. Dar mi se pare deodată
Că-n partea cealaltă
O MÂNĂ
Spre receptor se întinde! Răbdător
Ca firul nisipului, când în clepsidră
Își așteaptă rândul, eu aștept această mână
Să-ncoroneze gestul său,
Atingând receptorul, - atingându-mă.
Telefonista apoi:
„Ah, da! Imediat, vă rog...”
144. Și-mi conectează ora exactă.

Ramona Malita
Mirela Boncea

UNE EXPERIENCE HERMENEUTIQUE CONTEMPORAINE: ADAM PUSLOJIC

(Resume)

L'herméneutique de nos jours conçoit l'interprétation en tant que forme dérivée de la compréhension et attitude fondamentale des sciences de l'esprit, qui les distingue des sciences de la nature. La lecture littérale, la lecture tropologique (nommée encore allégorique ou métaphorique), la lecture typologique et la lecture anagogique (ou ontologique) sont les quatre niveaux du modèle interprétatif proposé par Paul Ricœur pour une expérience herméneutique complète du texte. Notre communication se propose de prendre en discussion un poème d'Adam Puslojić, écrit en serbe, traduit au roumain par Nichita Stănescu dans les années '70. L'amitié littéraire des deux poètes représentatifs pour la littérature contemporaine des deux pays est enregistrée au détail par l'histoire canonique. Nous n'y insistons plus, mais nous proposons dans cette étude une démarche critique selon un modèle français : nous allons appliquer la grille interprétative herméneutique à quatre niveaux (décrite en haut), en essayant de surprendre la réécriture du mythe à l'époque contemporaine. Le poème pris en analyse est «175 de vieți din Cartea Morților» [175 vies du Livre des Morts] du volume *Pasărea dezaripată* [*Oiseau désailé*], traduit du serbe au roumain par Nichita Stănescu et paru en 1972 chez Minerva.

Mots-clés: Adam Puslojić, poésie contemporaine serbe, analyse herméneutique, mythologie égyptienne, ré-écriture du mythe.